

20689

Dialekt- och folkminnesarkivet

Uppsala

VÄRMLAND

Bjurtjärn = 2 bl.

Gunnarskog = 3 "

Nordmark = 2 "

Silbodal = 6 "

Varnum = 3 "

Värmskog = 1 "

Ölme = 4 "

3/6, 11/11 1950

Sandberg, Anton, 1950

Svar på ULMA:s frågelista M 81 Matlagning

21 bl.4:o

20689

Svar på frågelista 14. 81

Matlagning. Sagesman f. d. hushållerskan fröken Maja Andersson född. Kroppa 1866. I hennes ungdom, då hon hade tjänarinnoplats i Bjurås var det vanligt att, då tjänarinnor flyttade man lade de till en måltid som bara kunde jämföras med, vad som dukades fram vid stora högtider, eller vid bröllop. Man kokade risgrynsgröt med på god mjölk. De kallades flyttgröt, flyttgröt. Man skickad ^{och} med en stor ost, linor och vete kaka. I sin de skulle tillbringa sin vecka i föräldra hemmet ansåg det billigt att man inte ska "äta på" föräldrarna. Men även då tjänarinnan tillhörde sin plats var det riktigt dukat. Hon talade om hur det var hos Pettersons i Skarviken Bjurås. för att bara nämna några
Plats

JLMA 20689. A. Sandberg. 1950

VRML

Frågl. M 81

Prar på prägelista M. 81

matlagning

Fru Anna Berg Björkebal Varum
född: Björstas 1880.

Väron talades om en hägtids-
rätt som kallades frötgröt (utkallas
som flöte på metreven). Den kokades
på mjölk och bestod av risgrus.

Lärmodligen är det samma som
flyttgröt, eller frötgröt, och då har
det blivit så långt ö i stället för
kort. Så frötegröt är lika med flytt-
gröt. Flyttgröten användes i trakten
Köping, Västmanland så, att då nå-
gon kommer flyttande även en familj
då går ^{man till} de nya i familjen eller en familj
i samhället dit med härlig risgrus.
gröt och beöder på kvämsvård fönta Kvällen
sages om Fru Alma Östlund Karstoga född:
Köping 1885

ULMA 20689. A. Sandberg. 1950
VRML.
Fgl. M 81

Svar på frågelista M 81 Matlagning
Sagsman fru Beda Östergård Åbörsjön
Gunnarshög. f. 1881

Från sin mors tid har hon hört att
man kunde böja dagsverket så tidigt
som kl. 3 på morgonen. Man åt då sitt
första mål fruktost. Vattenväring med
bröd av råg med pålägg av ost eller
tårtfläsk eller kött. Fläsket kunde
man förvara från nu det kävade ge-
nom att man gjorde medet; salt. Fram på
vären togs det fram och tartades. Och
"när göken börjat gala över fläsket"
kunde man äta det utan anmärkning
till gräslök. När klockan var fram
mot 8 åt man daggern: daggmål.

Det var flickorna som började klä
att sprunna lin eller ull. Kallarna var
i otlan; fart med att slå på ängen

ULMA 20689. A. Sandberg. 1950
VRML
Frågl. M 81

och gårdens medan daggen låg kvar
eller på logen slagköska

Enligt prästen Kristina Löfgren f. 1887

Åkersjön. Gunnarstog fick man bland
pigorna arbeta tinnstals innan man
fick frukost. Kennes moder som var född
1840 i Svansby Fryksände församling i Sven-
neby. Klokan 2 i öta ropade husbon-
de på de båda pigorna, att det var dags
att börja spinna på parbande maskin.
De kunde bli så hungriga, att de gick
till ladugården och åt av det havremjöl
som kor och grisar skulle fodras med.
Vatten vätting med havrebröd och ost var
frukostmålet, vid ättatid fick man
Daggern-(dagelöb). Då blev det lagad mat

ULMA 20689. A. Sandberg. 1950

VRML.
Fgl. M 81

Svar på frågelistan M 81 Matlagning
Sagsman fru Edit Magnusson 4008
Arbeten Gunnarskog

Rekpannkaka - rävepannka eller
~~rekpannkaka~~ var en rätt av råiven
potatis. Då skogsarbetarna laga till det
i timmerkojan hade man vetmjöl
i och mycket fläsk. Det kallades då
källbuller och stekte i mycket fett.
Man skalar den råa potatisen och
och river den på rivjärn. I smeten blandas sedan skrämjöl. Man lade fläsk-
larvningar i pannan innan smeten
hålldes, den fyrkantiga lämpan
man som sköts in i ugeln. Man
kunde också steka i rund panna som
stad på järnspisen sed den spisen kom
i bruk. Rekpannkakan ättest fläsk

JLMA 20689. A. Sandberg. 1950

VRML.
Fråga M 81

Svar på frågelistan M. 81.

Matlagning

Fru Maria Karlsson Stålpst
Nardmarks socken, Värmland f. 1868;
samma trakt.

Den i Bergslag försvåvanta mat-
rätten Korvgröt lagades till sålunda.
Späckspad eller buljon kokades den
med korngrön sådan mycket het
så den blev mycket stadig, stabbig,
eller fast. Kryddpeppar och salt voro
enda kryddor. Kryddpepparkornen
skulle kokas i spadet hela tiden. Man
laggade till vaxtorna partier av den, så
efter behov skar upp bitar som värms
upps eller stektes och åt till stekt
fläsk eller lingonmos.

Det var under slakttiden på hösten
det var säsong för denna rätt sedan

Det kokades så allmänt fläsksyl-
ta så ganska spadet. Mjölk förekom
inte i någon form karrigt kött-
ringar.

Kroppkaka som förr var så van-
lig (inte priss vardagsmat), laga-
des till så. Av kokt mosad potatis,
mjöl och litet mjölk och ägg rördes
i hop en deg. Denna deg karvlades
eller bakades ut till en stor kaka.
Kokt rökt fläsk skars i små bitar
eller Tårningar. Dessa ströddes så ut
på den utbakade degen, vilken sedan
lages i hop från sidan så att flasket
fann inuti. Då skars det sönder i lagom
bitar som sedan kokades, satt vatten
och äts till mjölkris.

A. Sandberg

Svar på frågelista M. 81

Matlagning

Sagesman f.d. Landbrukar Adolf Andersson födrea Sköns Silbodalen född här 1878.

83. Benämning palt. brotbrubb. brodpannkaka.

I det färska blodet blandades in så grovmalet, sammalet rågmjöl som kunde ästadkommas "slaktmjöl".

Man tog med så en sked och tog av paltverket och lade ned i kokande vatten. Dessa klumpar kallades klubb.

Bakpalt. av paltverket bakades ka. kor med en härl uti. Dessa kakor kallades också paltbröd de hängdes på en spell i kökstatet och stekades. Bakepalten k. kades efter blötning och ät till mjölkris eller stekt fläsk.

JLMA 20689. A. Sandberg. 1950

VRML. Frgl. M 81

84 Sagesmans far slaktade mycket ty han stod på torget i Kristiania och sålde fläsk en gång i månaden. Det blev mycket blod. Man fyllde så pastverkets i fjätter och fick så blodkorv. Man blandade i or det späd, som blev, så man kokade svinkorvet. Sylta, eller fötter mm. Man lade så ner korven i träbottor ofta i sillkunnor. Här förvarades det tills den skulle ätas. Den hade då börjat surra. Det var surpalt. surkorv.

Det före kom också att man lade i fläsklårningar or späck

Det äts med vit sås. stekt fläsk eller kräsmos. lingonsytt.

Surkor var mycket välsmakade för alla barnen mest.

ULMA 20689. A. Sandberg. 1950
VRML.
Frgl. M 81

85. Man brukade använda blodpannkaka. I en långpanna hälldes på ett vetvet varpå den sköts in i bakugnen för att stekas, sedan man slutat att grädda brödet på lögstenskåven.

Sedan kunde man skära den i små bitar, som stektes åt till krämsos eller stekt fläsk.

E. Gröt

4

E Gröt

43. Ordet gröt har inte älgjudet så klart utan s.

I Cästra Boda; Sinnerud enligt vad A. Gustafsson född här 1892 och hans syster Nellis född 1890 berättar härde man ardet gröt väta bland de gamla. Man hade mjölk. Kunnmjölk, kurnmjölk, långmjölk. Lapt förkorn också liksom svagdricka Smöröga var och brukligt.

44 Man har väugröt, flötegröt (or norska flötegräddor?)⁴⁶ Snyttgröt. Då man kokat fläsksyfta kokades gröt av spadet. Högrogryn och korngryn Bullergröt, potatisgröt, bröten. Potatisen kokas och messas stäs; litet ostkummadmjölk. (Här hört talas om blåbärsgröt men minns inte att det förekommet i hemmet)

Nämgrot - motti redes till av strö-
mjöl. Man lägger koren i varmt vat-
ter varpå den kan torkas i ugnen eller
i en gryta. Så går den till kvarnen och
sådana avlägsnas innan malaren
kornen malas till strömjöl.

Det kokas så att man lägger mjö-
let i grytan eller pannan först och hettas
upp, varpå kokande vatten hälls på
att på en gång. Sedan rörs det om
med brödkavlen under Rökning-
en. Man fick inte öka på mjöl eller
vatten. Det skulle vara lagom från
början. Den kokades ihop till en fast
massa. Så åt man grotten till stekt
fläsk. Man tog ett närtag av grotten
i ena handen och klände i hop. Men
andra handen tog man av fläsket och
ät. Man doppade också grotten i flötlet

ULMA 20689. A. Sandberg. 1950

VRML.

Frgl. M 81

Potatisgröt var vanligt, gamla tider. Den kunde också kallas för bullergröt, endast man kallade potatisen för buller.

Man klände sönder potatisen d. v. s. kokt potatis i grytan till mos sedan hälldes ostkummad mjölk på och arbetades om gärdentligt. Man hade inte mjöl; avrättning. Den blev rätt stabbig och mycket välsmakande.

I så "potätsgröten" serverades lades den upp i så fullt mätt, att den formades på tallriken såsom en pyramid. Öfver pyramidens topp gjordes en hål ner i gröten. Detta hål fylldes med gott smör. När man tappade ner skeden smor den färdes till munnen och äts

Svar på frågelista M 81 Matlagning
Sagsman Karl Jakobsson Drevstatorp
varumön född 1877 skildrar från barn
doms hemmet.

D. Välling 37. Välling uttalades med
långt ä. Inga annan beteckning.

38. Dålig välling var soppa. Det kunde
bli skinn på gröten och vällingen.

39. Man använde vassvälling kökt på vat-
ten och vasselvälling.

40. Potatisvälling kokades av potatis-
mjöl eller huggjorda potatisgryr. och
ansågs vara en fin rätt. Kammajöls-
välling kunde också förekomma.

E Gröt

43. Gröt är det enda namnet på denna rätt.
Man åt med gröt rätta av mjölk. sirup
krösmos. lingon. och svagdieta

ULMA 20689. A. Sandberg. 1950

VRML.

Frågl. M 81

Smörhäla var fin fin, användning
 Det kom en smälning ut efter lands-
 vägen, som gästade hemmet. Men han var
 van vid att få smör i stället för smälta
 Han höll inte till goda ens med mjölk.
 Då vi inte äger smör, svarades det. Då måste
 vi skapa svarade smälningen.

45 Man använd vetebröd, kärnmjöls-
 gröt och blåbärsgröt, or blåbär och
 rågmjöl

Lyktgröt kokades or risgrin och
 kanel. Den äts till god mjölk, då man
 fått in skörden från åkrarna. Man
 inbjöd då alla som arbetat med i
 skörden till detta gilla. Men också de det
 var länge fram och potatisen skördats
 kunde man ha lyktgröt. Den koka-
 des så enad man "lyktat" slutat skör-
 den för året.

47 Gryngröt förekom aldrig i vardagslag.

Hundkransgröt var allmänt på de små ställena. Då det var dags att bärja rågen var det tätt slut på mjölet. Man tog då socker = kävar och slog i rågga på lagen. Korven som föll ur torkades i en gryta över i ugnen. Sagesman granne hade en handkrans. Hit gick man och fick mala rågen. Det kokades genast gröt av detta mjöl. Där var namnet på gröten.

Kotti eller kärgröt förekom aldrig i dessa bygder.

ULMA 20689. A. Sandberg. 1950

VRML.

Frgl. M 81

Landan Uppdelning 20689
 Sandberg, A. 1950
 VRML

Svar på frågelista M 81
matlagning.

Sagesman fru Hilda Karlsson Kristine
hamn. född 1877 på Bögen; Värmskog
Värmland.

Son heet kungsgå sagesman, kurr
"Emma på Bögen". Bögen Värmskog laga
till pannbröd av mjöl och vatten; en vanlig
rund skakpanna. Därav namnet. Hon
arbetade massan så den blev stadig.
Med en sked färdde han det från kanten
till centrum och klände ner det där
så det pressades utåt, och så samma
procedur. Det saltades. Man åt det med
god smak. till fläsk.

ULMA 20689. A. Sandberg. 1950
VRML.
Frågl. M 81

Upplysning
A. Sandberg 1950 VÄRMSKOG
VRML

Alfr. Karlsson född i Bryttingskogen
Ölme Stogsbygd. 1875.

1 D Välling

37) Loras med långt ä. Det blev ^{på välling} skinn.

Skinn blev det också på tunn klissig
gröt, men inte på stadiggröt. Klipp
i vällingen blev det, då man höllde i mjö-
let utan en vispa i grytan. Detta var
så välsmakande välling.

39) Det kokades välling på vatten men för
del mesta på mjölk = vattenvälling, mjölk-
välling.

40) Potatis, mjölsvälling mycket allmän
E. Gröt

43. Gröt uttalas som gröt. Den äts med
mjölk, lingon, och då den någon gång
kokades av vete mjöl med smörkåla.
Men då man inte hade mjölk, togs svag
dricka. Ofta söttad med sirup.

Blåbärsgröt äls till mjölk.

Närgröt kokades av skrämjöl och kokades så hård att man trädde mer grötkäpsen i massan och den föll inte om kull. Man skar då närpoten i skivor. Tog biten i handen och åt stekt fläk till.

46 (I Värmskog säger fru Karlsson att man använde "hemmelsgröt". Det var så att man malde vete på hemlvarnen och kokade på mjölk en stadig gröt, som blev mycket råsmakande.)

Potatisgröt lagades till så att man mossade sönder kokt potatis och redde av med mjölk och mjötkäpsor. Den äts till mjölk. Skordegrot kokades av rusgrön till skordefesten vid skördens avslutning.

Svar på frågelista M 81 om Matlag-
ning. Sagesman Skarvstorp Örne
född. Ljungund 1864

Sagesmans mormor född. Bengt-
storp. Brantfors i slut på 1700 talet är det
som berättat för sagesm.

Pyttbröd. Bakades av ogräset
sops som växer på trädet med tillsats
av havreungöl. och apta benmjöl.
Sopet sadde man växte på natten. Detta
gjorde att alla passade på att plocka in
tidigt på morgonen. Och så visig var de
att mormor såg hur man slogt om
rariteterna på åkrarna. Man tar både
de med röda fränberästa skälkar
så kögg man det i smärstycken och
malde det på hembakaren.

Benmjölet som var närande tillkom
så att man sände alla ben som man

fick i kushället till beustampen, där
 det krossades. Melet som inte lät sig
 krossas, lagom finhetsgrad såldes
 till gödning. Det fina siktade man
 och bakade av. Men man kokade
 bröd mjöl till gröt också. Men man var
 tydligen inte om gröt som inne höll be-
 mjöl, emedan det inte kunde undvikas
 att små beustycken rosa långa och
 spetsiga som nålar, som inte bröts
 av. Dessa skadade svaljet

Man använde även barkbröd
 och hade även sådant i gröten. De tallets
 tog man innersta skiktet av barken
 (gran dugde ej). Dessa vita bark toika
 des och maldes. Man ville ju också ha
 korremjöl till. "Kungäst" byggjäst använ-
 des till degar. Detta var: Brattfors socken